

Aansluiten bij de ervaringen van nieuwkomers

Een enkel taalgericht inburgeringsbeleid draagt nauwelijks bij aan de inburgering van nieuwkomers. Participatief groepswork, een door de Braziliaanse pedagoog Paolo Freire geïnspireerde methodiek, doet dat wel. Omdat ze de nieuwkomers zelf hun nieuwe land en samenleving leert ontdekken.

Dankzij de nieuwe inburgeringswet, die op 1 januari 2022 van kracht wordt, komt er weer aandacht voor zaken waar inburgering primair om zou moeten draaien: participatie en integratie. Gemeenten kunnen straks meer maatwerk leveren, zodat nieuwkomers zich sneller een volwaardige plek kunnen verwerven in de Nederlandse samenleving. Het sociaal werk krijgt daardoor een steviger taak in de inburgering dan de afgelopen jaren het geval was (SWN april 2021).

Ruim vijftig jaar geleden ontwikkelde Paolo Freire zijn 'pedagogie van de onderdrukten', als reactie op het falende alfabetiseringsbeleid in Brazilië (Freire 2018). Zijn leer groeide uit tot een wereldwijde beweging in het sociaal-agogisch werk. Freire's gedachtengoed is leidend geweest voor ons werk in de volwasseneneducatie in ontwikkelingslanden en is dat sinds 2001 voor onze samen-

dat erkend en benut. Zo start het leerproces bij het in kaart brengen van de belevingswereld en leefwereld van de groepsleden. Wat is voor hen het meest relevant en van waarde om te leren? Wat weten zij al?

Dit uitgangspunt, *mapping*, is uitstekend geschikt bij inburgering. Juist nieuwkomers zullen zich opnieuw of voor het eerst zelfredzaam moeten gaan voelen in een samenleving die in sommige gevallen ver van hun eerdere levenservaring afstaat. Dat zal het meest het geval zijn in de Zelfredzaamheids- of Z-route.*

Uitwisselen en reflecteren

Door diep in te gaan op wat de deelnemers relevant, misschien zelfs urgent, vinden, wat zij al kunnen en weten, en door op creatieve wijze naar antwoorden en oplossingen te zoeken, ontwikkelen zij zich en verwerven zij zich een positie in de samenleving. Er is oog voor culturele discontinuïteit: het botsen van waarden en normen, en de context van gezin, familie en groep. Ook wordt er actief gewerkt aan nieuwe contacten en ervaringen met school, werk en zorg. Door deze realiteit te adresseren, voelen nieuwkomers zich erkend en gezien. Zij leren om te gaan met spanningen en dilemma's die hun inburgering onvermijdelijk met zich meebrengt.

Over waarden en normen praten, ligt gevoelig. Dat kun je in een vreemde taal pas na vele jaren eindeloos oefenen. Om in een nieuwe cultuur te integreren, is het nodig om, vooral tijdens het eerste jaar, in de moedertaal te kunnen praten: ervaringen uitwisselen, reflecteren, op nieuwe ideeën komen, verandering overwegen. Bij Themis is dat een integraal onderdeel van het lesprogramma: perspectieven binnen en buiten de groep worden door het programma heen geweven.

Succeservaringen

Hoewel het traject bij elke groep deelnemers anders kan zijn omdat het in co-creatie wordt vormgegeven, hebben we dagprogramma's ontwikkeld die de begeleidend sociaal-agogisch werker werk uit handen kan nemen. Er zijn bijvoorbeeld (series) dagprogramma's over dagritme, gezondheid, sociale vaardigheden, opvoeden, openbaar vervoer, grondwet en geschiedenis. De sociaal-agogisch begeleider zet (delen van) deze dagprogramma's in waar ze passen, maar blijft openstaan voor nieuwe onderwerpen die relevant zijn voor de deelnemers; het is een creatieve taak.

Door werkvormen te gebruiken uit *task-based* en *scenario-based* leren, worden levensechte situaties opgezocht en gecreëerd die betekenisvol zijn voor de nieuwkomer. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van het openbaar vervoer, en het naspelen van een gesprek met de school van een kind; complexe scenario's die veel tijd en ervaring vragen. In het begin spreken de deelnemers vaak over zichzelf in termen van stagnatie en mislukking. Maar in dit traject staan succeservaringen centraal. Er wordt veel gelachen. Leren is geen opgave; het is cool!

Voorwaarden

Voor de leergroep wordt een veilig pedagogisch klimaat

SOCIAAL WERK KAN EEN STEM GEVEN AAN VLUCHTELINGEN

werking met niet-westerse migranten en sociaal werkers bij de vormgeving van participatief groepswerk (Nieuwboer & Van 't Rood 2018). Hier delen we de belangrijkste redenen, principes en elementen van deze, door Freire geïnspireerde, methodiek. Aan de hand hiervan belichten we de rol van het sociaal werk binnen inburgering.

Leven als leerstof

Een participatieve aanpak is succesvol, zo bleek uit pilots in de jaren 2001 tot 2017. De aanpak, internationaal bekend onder de naam IDEAL en in Nederland onder de naam Themis (Themis-Participatie 2021), leidde bij niet-westerse vrouwen die hooguit basisschoolniveau hadden tot een hoger participatieniveau, een hoger taalniveau, beter mentaal welbevinden en een stabiel gezinsleven van de deelnemers (Nieuwboer & Van 't Rood 2016). Een groep deelnemers die vanwege weinig ervaring met formeel onderwijs vaak uitvalt bij reguliere inburgeringscursussen. Het traject van twee jaar kost € 5.000 per deelnemer, ongeveer de helft van de kosten van een volledig inburgeringstraject.

De kern van participatief groepswerk is dat het leven van de deelnemers zelf leerstof is. Het inburgeringsbeleid mag niet gebaseerd zijn op de veronderstelling dat volwassenen al over een basaal onderwijsniveau beschikken. Wereldwijd ligt het percentage niet-schoolgaande kinderen immers rond de 20 procent. Maar volwassenen dragen wel een leven van ervaringen, betekenissen en waarden met zich mee. In de sociaal-constructivistische methodiek wordt

Het inburgeringsbeleid mág niet gebaseerd zijn op de veronderstelling dat volwassenen al over een basaal onderwijs-niveau beschikken

gecreëerd. Dat kan betekenen dat vrouwen een aparte groep vormen en een vrouwelijke begeleider nodig hebben om bijvoorbeeld over hun lichaam en hun levenservaringen te praten. Anders zullen zij niet of minder actief meedoen met gesprekken over gezondheid of met oefeningen voor een bezoek aan de (huis)arts. Een positieve ervaring is bijvoorbeeld dat de vrouwen in gesprek wilden gaan over gevoelige onderwerpen zoals meisjesbesnijdenis en homoseksualiteit.

Intrinsiek aan inburgering worden dan ook de Nederlandse Grondwet en normen en waarden besproken. Bij vele thema's worden ervaringsdeskundigen uitgenodigd of bezocht. Dit leidt tot bewustwording dat er meerdere perspectieven mogelijk zijn, en bevordert de reflectie op eigen waarden en praktijken. De uitspraak van een deelnemer: 'Ik zou mijn kind niet verstoten als hij homoseksueel is', geeft ruimte aan gesprek en groei.

Een workshop van twee of drie uur in het kader van de Participatieverklaring doet dat niet voldoende. En een taalgericht inburgeringsbeleid leidt niet of nauwelijks tot het begrijpen van de samenleving. Niet alle Nederlanders denken of doen immers hetzelfde. Doen alsof dat wel zo is, leidt tot simplificatie en hilarische reacties op het inburgeringsexamen. Een nieuwe samenleving leren kennen en hierin een betekenisvolle rol gaan spelen, kan alleen in interactie, in dialoog over waarden en normen en door

invloed te ervaren en keuzes te maken. Het is een normatief proces.

Het onderwijs is volgens Freire niet gericht op de overdracht van een cultuur en socialisatie, maar op emancipatie en zelfredzaamheid. Het is geen lesprogramma; het is een sociaal proces van de lerenden zelf. Door deze vorm van volwassenenonderwijs kunnen mensen zich een positie verwerven in de maatschappij. Dat past bij de werkelijke bedoeling van inburgering.

Taak sociaal werk

Het sociaal werk is veel te stil geweest tijdens de laatste veertien jaar inburgeringsbeleid in Nederland. De niet tot inburgering in staat geachte inwoners worden soms wel gezien in welzijnswerk, zorg- of hulpverlening. Maar dan is het vaak te laat. De Raad voor Europa wijst erop dat Nederland in de afgelopen periode een eenzijdig verblijfsrechtelijke en economisch georiënteerd inburgeringsbeleid voerde. In de wet van 2013 werden de begrippen 'participatie' en 'integratie' niet eens genoemd. Inburgering omvat politieke integratie, culturele integratie en psychologische integratie (Council of Europe 2021). Concreet gaat het hierbij om democratisch bewustzijn, medezeggenschap, mondigheid, reflectie op verschillende waarden, verantwoordelijkheid, het overnemen van nationale feestdagen, meervoudige loyaliteit, opvoedcompetenties, interculturele communicatie, omgaan met diversiteit. Het al dan niet welslagen van inburgering als juridisch fenomeen is relatief eenvoudig vast te stellen door het aantal inwonenden met staatsburgerschap te volgen. Omarm je een meer sociale definitie van integratie, dan komen andere indicatoren in beeld: arbeid (werkloosheid, economische activiteit, onderwijsniveau, kwalificatie) en sociaal-economische status (bijstand, leefomstandigheden, armoede, gezondheid).

Met gemeenten in de regio komt het microniveau straks veel beter aan bod: het alledaags zelfstandig functioneren in de eigen leefomgeving. Juist dat is voor deelnemers aan

THEMIS IN DE PRAKTIJK

Traject voor 12-15 deelnemers: 350 contacturen per jaar. Het traject bestaat uit wekelijkse bijeenkomsten (3 ochtenden of middagen per week), deelname aan activiteiten/excursies (1 dagdeel per twee weken, afhankelijk van het doel vaker) en een lezing door een gastspreker/ervaringsdeskundige (1 dagdeel per maand). Aanbevolen: kinderopvang (indien nodig), buddynetwerk, koppeling met taalonderwijs, monitormomenten (er zijn vragenlijsten en toetsen beschikbaar). De kosten voor voorbereiding, excursies en materialen bedragen bij benadering € 10.000 per groep. De kosten voor de

contacturen zijn € 25.000 per groep per jaar, bij een uurtarief van € 65. De kosten per deelnemer: bij 12 deelnemers € 2.916 per persoon per jaar, bij 15 deelnemers € 2.333 per persoon per jaar. Themis-training voor de trainers: 34 trainingsuren. On site en online: 34 uur studietijd voorafgaand en gedurende het uitvoeren van het eerste traject (minimaal 6 maanden). De studietijd bestaat uit trainingsdagen, supervisie, interventie en het lezen van achtergronden. Het leerdoel voor sociaal werkers is om de ontwerpprincipes van participatief

groepswork te kennen en consequent te kunnen toepassen in co-creatie met de nieuwkomers. Naast kennis en vaardigheden werkt de trainee vooral aan de houding als facilitator.

Bij de duo-training samen met taaldocenten wordt expliciet aandacht besteed aan het oefenen van taal in taken, scenario's en excursies.

Kosten: € 5.000 per maximaal 6 deelnemers, inclusief licentie voor alle materialen (dagprogramma's en toolbox met werkvormen), <https://www.movisie.nl/interventie/themis>

de Z-route het begin- en eindpunt van inburgering. Door daaraan ruimte te bieden, wat wij de afgelopen jaren actief hebben bepleit bij het ministerie van Sociale Zaken, zullen nieuwkomers die tot dan uit de boot vielen een kans krijgen op passende begeleiding. Het sociaal werk is aan zet, en mag inburgering niet meer uit het oog verliezen

Samen beleid maken

De leefomgeving van de nieuwkomer behoeft de volgende succesfactoren: huisvesting, werk en/of educatie, gezondheid en sociale contacten (Scholten 2019). In Nederland heb je dan al snel met tal van disciplines te maken. Voor nieuwkomers kan dit, met bijbehorende administratieve verplichtingen, overweldigend zijn. Zij ervaren vaak een gevoel van onmacht, vooral nieuwkomers in de Z-route hebben daardoor, soms langdurig, hulp nodig. Daarom is het van groot belang dat de aspecten waarover zij wél regie kunnen voeren zo snel en goed mogelijk gefaciliteerd worden: het kunnen duiden van ervaringen, dagelijkse activiteiten uitvoeren in de eigen leefomgeving, de taal spreken en contacten leggen. Deze factoren zijn allemaal in participatief groepswork verwerkt, in de vorm van groepsbijeenkomsten, oefeningen, uitstapjes én een buddy. Ook kan het traject met diverse meetinstrumenten gevolgd worden.

De begeleider werkt actief met de belemmeringen die de deelnemers ervaren. Zo vertelden de deelnemers in de pilot dat zij thuis veel ruzie hadden; over het huishouden, over de opvoeding en over de cursus, met hun man, met hun kinderen, en vaak ook met hun schoonmoeder. Daarom werd positieve communicatie een onderdeel van de cursus. De deelnemers oefenden met ander gedrag, zoals nee durven zeggen, emoties herkennen, een redelijk argument opvoeren. Dit verbeterde de kwaliteit van hun dagelijks leven. Doordat zij daarbij ook de belangrijkste woorden en zinnen in het Nederlands oefenden, kregen ze meer zelfvertrouwen om met Nederlanders om te gaan. Met excursies naar onder andere winkels, spelotheken, muziek- en sportscholen werden deze competenties verder versterkt. Soms was het nodig om deelnemers in contact te brengen met de geestelijke gezondheidszorg of de jeugdzorg. Het sociaal werk kan aldus tal van bestaande interventies zinvol koppelen aan de inburgering.

Belemmeringen

Er zijn enkele hardnekkige belemmeringen om deze vorm van sociaal werk in te zetten. Zo wordt bij inburgering allereerst aan taalverwerving gedacht en is het bijbrengen van taal-homogene groepen soms onmogelijk of ongewenst. Dat laatste is afhankelijk van de politieke kleur van de gemeenteraad. Bovendien zijn de aanbestedingen weinig innovatief, kennen gemeenten de mogelijkheden van participatief groepswork niet en zijn er verschillende potjes voor inburgering enerzijds en sociaal werk anderzijds. Ook het criterium van 'lage leerbaarheid' is een belemmerende factor. Daarmee worden nieuwkomers in de Z-route direct gestigmatiseerd en ontbreekt een krachtgerichte benadering (Van 't Rood e.a. 2020). Het sociaal werk moet zich hard maken om de stem van vluchtelingen te laten horen in het vormgeven van het

Een taalgericht inburgeringsbeleid leidt niet of nauwelijks tot het begrijpen van de samenleving

inburgeringsbeleid. Ponzoni e.a. (2020) deden daarvoor aanbevelingen op drie niveaus: het systematisch beluisteren van individuele verhalen, het benutten van de verhalen van vluchtelingen die in een tussenpositie verkeren (die in instituties en organisaties werkzaam zijn) en het inschakelen van mensen die al langer in Nederland zijn, en die het belang van de stem van nieuwkomers blijven verdedigen. Wij onderschrijven dat en voegen eraan toe dat nieuwkomers hun eigen inburgeringstraject op microniveau voor een groot deel zelf zullen en kunnen vormgeven, mits uitgedaagd door een methodische aanpak. Het sociaal werk kan samen met gemeenten oplossingen zoeken die tot het beste resultaat leiden. Gezamenlijk kunnen ze werken aan een heldere visie om de werkelijke bedoeling van inburgering voorop te stellen. Samen kunnen ze daarvoor de juiste voorwaarden scheppen en passende dienstverlening inkopen. De kennis over participatief groepswork is beschikbaar.

Christa Nieuwboer is lector Jeugd, Gezin & Samenleving bij Avans Hogeschool. **Rogier van 't Rood** is consultant en expert volwasseneneducatie en inburgering.

Noot

* <https://www.divosa.nl/handreiking-leerroutes>

Bronnen

- Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/officials-texts-and-guidelines>, 2021
- Freire, P., *Pedagogy of the oppressed*. 50th anniversary edition. Bloomsbury, 2018
- Nieuwboer, C.C. & R.A. van 't Rood, Groepsgewijs uitdagen. Nieuwboer, C. & M. Reijnders (red.) *Verandering begeleiden. Een agogische basis voor sociaal werkers*. Groningen: Noordhoff, 2018
- Nieuwboer, C.C. & R. van 't Rood, Learning language that matters. A pedagogical method to support migrant mothers without formal education experience in their social integration in Western countries. *International Journal of Intercultural relations*, 51, 29-40, 2016
- Ponzoni, E., H. Ghorashi & M. Badran, *Naar een structurele plek voor het perspectief en de visie van vluchtelingen in beleidsvorming*. Amsterdam: VU, 2020. Opgehaald van: <https://www.resilience-institute.nl/blog/refugee-academy/rapport-naar-een-structurele-plek-voor-het-perspectief-en-de-visie-van-vluchtelingen-in-beleidsvorming/>
- Rood, R. van 't, C. Nieuwboer, J. Janssen, Y. Azghari & C. Lugtigheid, Toch leerbaar! Succes maken van de Z-route. *Les: Tijdschrift voor NT2 en taal in het onderwijs*, 38(213), 2020
- Scholten, N., *Civic integration as a key pillar in societal resilience for newcomers*. Amsterdam: Stichting Civic, 2019. Opgehaald van <https://stichtingcivic.nl/dutch-civic-integration-holistic-review-of-best-practices/>
- SWN, Aan de slag met de nieuwe Wet inburgering. Blogpost 13 april 2021 <https://www.sociaalwerknederland.nl/actueel/nieuws/10214-aan-de-slag-met-de-nieuwe-wet-inburgering>
- Themis-Participatie, *Handboek*. Opgehaald 21 mei 2021, www.themis-participatie.nl